

Zuchwałość, bezduszość i rozhamowanie jako predyktory pośrednich/bezpośrednich zachowań agresywnych u młodzieży

Boldness, meanness and disinhibition as predictors of indirect/direct type of aggressive behavior in youth

Krzysztof Nowakowski

Katedra Psychologii Sądowej i Psychokryminologii, Instytut Psychologii,
Akademia Ignatianum w Krakowie

Summary

Aim. Numerous studies show that a high level of psychopathic traits in youth is related to the propensity to use various types and forms of aggression. The presented study focuses on the relations between psychopathy and aggression, both indirect (relational) and direct in this age group. The triarchic model of psychopathy was used, according to which psychopathy is described as a configuration of boldness, meanness and disinhibition. It was assumed that boldness would be a predictor for indirect aggression and disinhibition – for the direct forms of aggressive behaviors.

Methods. The sample consisted of 200 older adolescents (108 boys and 92 girls), aged 16–19. Two groups were distinguished for comparison: juveniles from youth fostering centers and youth not violating legal norms. For the measurement of the variables the following self-reports were used: Triarchic Psychopathy Measure, Indirect Aggression Scale (Aggressor Version) and Aggression Questionnaire.

Results. From among the dimensions of psychopathy, the strongest predictor for both forms of aggression (indirect and direct) was disinhibition. The study also revealed the differences in the intensity of psychopathic traits and aggressive behaviors with reference to gender and institutionalization. However, the hypothesis on the relationship between boldness and indirect aggression was not confirmed.

Conclusions. The results showed that disinhibition and meanness can be considered as significant personality risk factors for aggressive behaviors and violence not only in adults but also in adolescents. The study supported also the heterogeneity of the triarchic model of psychopathy itself.

Słowa kluczowe: psychopatia, agresja pośrednia, agresja bezpośrednia

Key words: psychopathy, indirect aggression, direct aggression

Wstęp

W wielu zarówno klasycznych, jak i współczesnych teoriach psychopatii można spotkać założenie o istnieniu związku między cechami psychopatycznymi a predyspozycją do zachowań agresywnych. Dane z badań prowadzonych w populacjach penitencjarnych i wśród pacjentów sądowo-psychiatrycznych potwierdzają, że psychopatia wiąże się z podwyższonym ryzykiem aktów przemocy i z przestępczością agresywną [1–3]. Badania nad agresywnością dorosłych osób nienaruszających norm prawnych również wskazują na powiązania skłonności do zachowań agresywnych z cechami psychopatycznymi, a w szczególności z symptomami bezduszości i rozhamowania [4–6]. W świetle tych doniesień wydaje się, że pierwszoplanową rolę w relacji psychopatia–agresja odgrywają z jednej strony typowe dla osobowości psychopatycznej deficyty emocjonalne (takie jak brak wrażliwości i empatii, obojętność i nieczułość, brak poczucia winy i wyrzutów sumienia, sploty afektu), z drugiej – problemy z samoregulacją zachowania, wyrażające się głównie wysoką impulsywnością i obniżeniem samokontroli.

Na występowanie związku między cechami psychopatii a agresją wskazują także badania prowadzone wśród młodzieży¹. Wiele danych sugeruje, że ujawniane w adolescencji symptomy psychopatii łączą się nie tylko z przemocą seksualną i kryminalną nieletnich [13], ale również z szerokim spektrum zachowań agresywnych, takich jak *bullying* [14], cyberprzemoc [15, 16] oraz stosowanie przemieszczonej agresji [17]. Należy zauważyć, że większość badań nad psychopatią i agresją wśród młodych osób opiera się na rozróżnieniu na agresję reaktywną/impulsywną i proaktywną/instrumentalną (m.in. [18–20]) bądź też odnosi się do bezpośrednich form agresji, które niejednokrotnie (jak np. rozbój) same w sobie są kwalifikowane jako wskaźniki przemocy kryminalnej (por. [21]). Jak dotąd stosunkowo niewiele uwagi w tym obszarze badawczym poświęcono innemu rodzajowi zachowań agresywnych – agresji pośredniej. Agresja pośrednia, nazywana także relacyjną, obejmuje szereg różnych, niejawnych wobec ofiary agresywnych działań (takich jak rozsiewanie złośliwych plotek lub ośmieszanie), zmierzających do wytworzenia jej negatywnego obrazu w oczach innych, obniżenia jej pozycji w grupie i wykluczenia społecznego [22].

Zasadność badania relacji łączącej psychopatię z agresją pośrednią w znacznym stopniu wynika z interpersonalnej charakterystyki tego zaburzenia, na którą składają się:

¹ Zachowania agresywne należą również do podstawowych kryteriów diagnostycznych zaburzeń zachowania (*Conduct Disorder* – CD; DSM-5) oraz dyssojalnych zaburzeń zachowania (*Conduct-dissocial Disorder* – CDD; ICD-11). Chociaż psychopatia i CD/CDD nie są uznawane za tożsame jednostki nozologiczne, to wielu badaczy wskazuje na występujące między nimi podobieństwa w zakresie etiologii, symptomatologii czy też biologicznych i psychospołecznych korelatów [7–9]. Zbieżność psychopatii i zaburzeń zachowania jest szczególnie wyraźna w wypadku podtypu CD określanego jako zaburzenia zachowania z ograniczeniami w zakresie emocji prospołecznych (*Limited Prosocial Emotions* – LPE). Podtyp ten charakteryzują: niewrażliwość, brak empatii, poczucia winy i wyrzutów sumienia oraz sploty afektywne, a zatem objawy odpowiadające specyficznie psychopatycznym cechom chłodu-nieemocjonalności (*Callous-unemotional Traits* – CU). Diagnozę różnicową utrudnia współwystępowanie wczesnych cech psychopatii nie tylko z symptomami zaburzeń zachowania, ale też z innymi zaburzeniami eksternalizacyjnymi takimi jak zaburzenia opozycyjno-buntownicze czy ADHD [10, 11]. Tym samym wskazuje to na konieczność prowadzenia dalszych badań nad odrębnością psychopatii w odniesieniu do pozostałych jednostek psychopatologicznych związanych z antyspołecznymi (w tym agresywnymi) zachowaniami wśród młodzieży (por. [12]).

egocentryzm, dominacja, bezwzględne eksploatowanie otoczenia społecznego, umiejętność manipulowania i oszukiwania. W tym kontekście posługiwanie się ukrytymi formami agresji (takimi jak np. atakowanie statusu i reputacji ofiar) można traktować jako wyraz manifestowania się specyficznego, obecnego już w okresie dojrzewania, psychopatycznego stylu funkcjonowania w interakcjach społecznych. Penney i Moretti [23] wykazały, że symptomy psychopatii – mierzone za pomocą *Psychopathy Checklist: Youth Version* (PCL-YV) – towarzyszą częstszemu angażowaniu się w agresję relacyjną, niezależnie od płci adolescentów. Z kolei Marsee i Frick [24] ujawnili występowanie silnego związku między zachowaniami agresywnymi tego typu a cechami chłodu-nieemocjonalności (*Callous-unemotional Traits* – CU) u nieletnich dziewcząt. Na powiązania cech CU z agresją relacyjną wskazują też wyniki kilku innych badań [25–27], choć niektóre dane sugerują, że silniejszym predyktorem dla tej formy agresji jest raczej narcyzm niż cechy CU [28, 29].

Wprawdzie hipoteza o istnieniu związku między psychopatią a agresją pośrednią była już weryfikowana w odniesieniu do młodzieży, jednak dotąd w dość ograniczonym stopniu sprawdzano, jaką rolę w tym związku mogą odgrywać poszczególne komponenty tworzące konstrukt psychopatii. W prezentowanych badaniach przyjęto zatem, że skłonność do używania w relacjach rówieśniczych agresji pośredniej przez adolescentów z cechami psychopatycznymi wiąże się nie tyle z wysokim ogólnym poziomem psychopatii, ile z nasileniem zuchwałości – jednej ze składowych psychopatii w ujęciu modelu triarchicznego [30]. Założono, że cechy psychopatyczne opisywane przez wymiar zuchwałości, takie jak m.in. zdecydowanie, brak lęku społecznego czy perswazyjność, bardziej niż deficyty emocjonalne (bezdusznosc) i obniżona kontrola behawioralna (rozhamowanie) odpowiadają za krzywdzenie innych w sposób pośredni przez wykluczanie z grupy, deprecjonowanie w oczach rówieśników, złośliwe komentarze, manipulowanie uczuciami i wywoływanie poczucia winy. Z drugiej strony oczekiwano, że wymiar rozhamowania okaże się predyktorem częstszego stosowania agresji bezpośredniej, zarówno fizycznej, jak i werbalnej.

Wykorzystany w niniejszych badaniach model triarchiczny psychopatii opiera się na coraz bardziej powszechnym w psychopatologii ujęciu dymensjonalnym, będącym alternatywą wobec dotąd dominującego podejścia Hare’a i skali PCL-R (*Psychopathy Checklist – Revised; Skala skłonności psychopatycznych*). Model triarchiczny pozostaje spójny z danymi dotyczącymi wczesnych prekursorów psychopatii, a także spełnia założenia co do trójczynnikowej struktury cech psychopatycznych u młodzieży (por. [31]). Badania cech psychopatii w ujęciu triarchicznym prowadzono już z powodzeniem wśród starszych adolescentów [32–35], a sam kwestionariusz TriPM (*Triarchiczna miara psychopatii*) pozwala na użycie innej perspektywy badawczej niż skale oceny klinicznej czy narzędzia przeznaczone do pomiaru tylko cech CU.

Material

Badaniami objęto próbę młodzieży w okresie późnej adolescencji (16–19 lat) z dwóch równolicznych grup porównawczych. Grupa pierwsza składała się z nieletnich przebywających w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych (55 chłopców,

45 dziewcząt, wiek: $M = 17,20$; $SD = 2,01$), wchodzących w konflikty z prawem i przejawiających poważne zachowania nieprzystosowawcze takie jak: przemoc wobec dorosłych i rówieśników, kradzieże, dystrybucja narkotyków, problemowe używanie substancji psychoaktywnych. Grupę drugą tworzyli nastolatki nienaruszający norm prawnych, rekrutujący się ze szkół ponadpodstawowych (53 chłopców, 47 dziewcząt, wiek: $M = 17,65$; $SD = 1,70$).

Metoda

Przed przystąpieniem do badań uzyskano pozytywną opinię ze strony Uczelnianej Komisji ds. Etyki Badań Naukowych Akademii Ignatianum w Krakowie (nr decyzji: 03/III/2019). Badania zrealizowano w placówkach resocjalizacyjnych dla nieletnich (MOW) i w jednej dużej placówce opiekuńczo-edukacyjnej dla młodzieży w południowej Polsce. Przed przystąpieniem do wypełniania kwestionariuszy osoby badane zostały poinformowane o dobrowolności udziału w badaniu, poufności, anonimowości i wykorzystaniu danych wyłącznie w celach naukowych. Uczestnicy oraz ich opiekunowie wyrazili świadomą zgodę na udział w badaniach.

Do pomiaru nasilenia i struktury cech psychopatycznych wykorzystano *Triarchiczną miarę psychopatii* (*Triarchic Psychopathic Measure – TriPM*) w polskiej adaptacji TriPM-41 [36]. TriPM-41 tworzą trzy skale odpowiadające podstawowym wymiarom psychopatii w ujęciu triarchicznym, tj. zuchwałości, bezduszości i rozhamowania. Narzędzie umożliwia ponadto określenie ogólnego poziomu nasilenia cech psychopatycznych. Kwestionariusz liczy 41 pozycji, wszystkie pozycje oceniane są przez badanego za pomocą skali zawierającej odpowiedzi: „prawda”, „raczej prawda”, „raczej fałsz”, „fałsz”, kodowane od 3 do 0 punktów. Współczynniki zgodności wewnętrznej α Cronbacha dla poszczególnych skal wynoszą od 0,84 do 0,9, a dla wyniku ogólnego 0,84.

Agresję pośrednią badano z użyciem *Skali agresji pośredniej* w wersji dla sprawcy (*Indirect Aggression Scale – Aggressor Version – IAS-A*) [37]. Posłużono się polskim tłumaczeniem skali wykonanym przez osobę dwujęzyczną, z zachowaniem standardów *back-translation*. IAS-A jest 25-itemowym narzędziem samoopisowym przeznaczonym do pomiaru tej formy agresji, która przejawia się w relacjach społecznych i interpersonalnych. IAS-A zawiera trzy skale: „Wykluczanie społeczne”, „Złośliwy humor” oraz „Indukowanie winy”, odpowiadające różnym rodzajom ukrytych i niejawnych zachowań agresywnych. Narzędzie pozwala również na określenie ogólnego wskaźnika agresji pośredniej. Do poszczególnych stwierdzeń kwestionariusza osoba badana ustosunkowuje się, używając 5-stopniowej skali, gdzie 1 oznacza „nigdy”, a 5 – „regularnie”. Współczynniki α Cronbacha w oryginalnej wersji IAS-A wynoszą dla poszczególnych skal: „Wykluczenie społeczne” – 0,82, „Złośliwy humor” – 0,84, „Indukowanie winy” – 0,81. W badaniach własnych współczynniki te wynosiły odpowiednio: 0,86, 0,86 i 0,83. Zgodność wewnętrzna skali IAS-A w badanej próbie mierzona współczynnikiem α Cronbacha wynosiła 0,94.

Poziom ostatniej z badanych zmiennych – agresji bezpośredniej – został określony na podstawie wyników uzyskanych w *Kwestionariuszu agresji* (*Aggression Question-*

naire – AQ) [38]. Zastosowano polską wersję kwestionariusza w opracowaniu Instytutu Amity [39]. AQ składa się z 29 stwierdzeń pogrupowanych w czterech skalach: „Agresji fizycznej”, „Agresji werbalnej”, „Gniewu” oraz „Wrogości”, ocenianych na 5-stopniowej skali, gdzie 1 oznacza „zupełnie fałszywe”, a 5 – „zupełnie prawdziwe”. Rzetelnosc AQ w wersji Amity jest zadowalajaca – współczynniki α Cronbacha dla poszczególnych skal mieszczą się w przedziale od 0,76 („Agresja fizyczna”) do 0,60 („Gniew”), dla wyniku ogólnego zaś wynosi on 0,87. W badaniach posłużono się miarą agresji bezpośredniej, będącą sumą wyników ze skal „Agresji fizycznej” i „Agresji werbalnej”. Obydwe skale zawierają pozycje diagnostyczne odnoszące się do behawioralnych, jawnych wskaźników agresji (takich jak np. wdawanie się w bójki, uderzenie kogoś w odpowiedzi na prowokację, wdawanie się w sprzeczki i kłótnie), podczas gdy skale „Gniewu” i „Wrogości” ujmują – odpowiednio – komponent afektywny i poznawczy agresji. Wybrane skale AQ były już wykorzystywane we wcześniejszych badaniach jako odrębne miary agresji bezpośredniej [40].

Statystyczna analiza uzyskanych danych została wykonana z użyciem oprogramowania IBM SPSS v.24. Zastosowano parametryczne techniki statystyczne – współczynnik korelacji r Pearsona, test t -Studenta oraz analizę regresji liniowej.

Wyniki

Przeprowadzona na pierwszym etapie analiza korelacji wykazała występowanie istotnych statystycznie związków między wymiarami psychopatii a agresją pośrednią i bezpośrednią (tab.).

Tabela. Średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i współczynniki korelacji dla miar psychopatii i agresji w badanej grupie (N = 200)

Zmienna	M	SD	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. Psychopatia	59,78	15,00								
2. Zuchwałość	24,82	6,54	0,49***							
3. Bezdusznosc	11,71	5,63	0,62***	0,09						
4. Rozhamowanie	23,29	10,12	0,81***	0,03	0,30***					
5. Agresja pośrednia	57,39	17,90	0,47***	0,12	0,42***	0,37***				
6. Wykluczanie społeczne	22,48	7,50	0,48***	0,10	0,42***	0,41***	0,93***			
7. Złośliwy humor	22,16	7,14	0,45***	0,15*	0,38***	0,35***	0,93***	0,78***		
8. Indukowanie winy	12,74	4,89	0,32***	0,05	0,36***	0,23***	0,87***	0,73***	0,73***	
9. Agresja bezpośrednia	40,93	10,39	0,51***	0,20**	0,26***	0,47***	0,52***	0,43***	0,60***	0,37***

^a – wynik ogólny TriPM; ^b – wynik ogólny IAS-A; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Bezdušność oraz rozhamowanie korelowały dodatnio ze wszystkimi wskaźnikami agresji pośredniej ($r = 0,23-0,41$; $p < 0,001$) oraz agresją bezpośrednią ($r = 0,47$; $p < 0,001$). Podobny związek zaobserwowano w odniesieniu do bezdušności. Bezdušność umiarkowanie korelowała z agresją pośrednią ($r = 0,42$; $p < 0,01$), w tym w zakresie wszystkich podskal IAS ($r = 0,36-0,42$; $p < 0,01$), oraz z agresją bezpośrednią ($r = 0,26$; $p < 0,001$). Natomiast zuchwałość korelowała słabo jedynie z agresją pośrednią w zakresie skali „Złośliwego humoru” ($r = 0,15$; $p < 0,05$), a także z agresją bezpośrednią ($r = 0,20$; $p < 0,01$).

Na kolejnym etapie analizy dokonano porównań między wydzielnymi grupami (grupa 1: nieletni z MOW, grupa 2: młodzież niekarana) pod względem poziomu psychopatii, agresji pośredniej i bezpośredniej. Porównania międzygrupowe zostały przeprowadzone również z przyjęciem płci jako kryterium podziału. Testy różnic między średnimi w porównywanych grupach młodzieży potwierdziły, że wychowankowie MOW charakteryzują się wyższym poziomem psychopatii ($t = 3,01$; $p < 0,1$; $d = 0,43$), rozhamowania ($t = 5,19$; $p < 0,01$; $d = 0,73$) oraz agresji bezpośredniej ($t = 3,64$; $p < 0,01$; $d = 0,52$). Z kolei młodzież z populacji ogólnej osiągała wyższe wyniki w zakresie agresji pośredniej polegającej na wzbudzaniu poczucia winy ($t = -3,70$; $p < 0,01$; $d = 0,52$). Nie zanotowano istotnych różnic międzypłciowych pod względem całościowego nasilenia cech psychopatycznych oraz agresji pośredniej. Płeć badanych okazała się natomiast czynnikiem różnicującym na poziomie podskal TriPM i IAS: dziewczęta częściej stosowały agresję pośrednią w postaci indukowania poczucia winy ($t = -3,14$; $p < 0,01$; $d = 0,44$), natomiast chłopcy ujawniali wyższy poziom zuchwałości ($t = 2,98$; $p < 0,01$; $d = 0,42$).

Ostatni etap analizy polegał na testowaniu modeli regresji liniowej, gdzie psychologicznymi predyktorami były wymiary psychopatii, a zmiennymi niezależnymi – agresja pośrednia i bezpośrednia. W odniesieniu do agresji pośredniej uzyskano istotny efekt dla płci ($\beta = -0,19$; $p < 0,01$), grupy ($\beta = 0,17$; $p = 0,01$), bezdušności ($\beta = 0,32$; $p < 0,001$) oraz rozhamowania ($\beta = 0,33$; $p < 0,001$)². Model wyjaśniał 29% wariacji w zakresie agresji pośredniej ($F(5,19) = 17,37$; $p < 0,001$). Dla agresji bezpośredniej uzyskano z kolei istotny efekt dla zuchwałości ($\beta = 0,19$; $p < 0,01$), bezdušności ($\beta = 0,14$; $p = 0,04$) i rozhamowania ($\beta = 0,38$; $p < 0,001$). Model ten wyjaśniał 27% wariacji w zakresie agresji bezpośredniej ($F(5,19) = 15,53$; $p < 0,001$). Podsumowując, analiza regresji wykazała, że spośród wymiarów psychopatii predyktorami dla obydwu rodzajów agresji (pośredniej i bezpośredniej) są rozhamowanie oraz – w mniejszym stopniu – bezdušność. Natomiast zuchwałość okazała się jedynie słabym predyktorem dla dyspozycji do podejmowania jawnych i bezpośrednich zachowań agresywnych.

Omówienie wyników

Otrzymane dane tylko częściowo pozwalają na potwierdzenie przyjętych hipotez badawczych. Zgodnie z przewidywaniami rozhamowanie było tym z wymiarów

² Przyjęto następujący sposób kodowania dla płci: 0 – kobiety, 1 – mężczyźni oraz dla grupy: 0 – MOW, 1 – porównawcza (młodzież nienaruszająca norm prawnych).

psychopatii, który najbardziej wiązał się z agresją bezpośrednią. Nie potwierdziło się przypuszczenie, że za dyspozycję do zachowań polegających na obniżaniu cudzej pozycji w grupie czy wykluczaniu społecznym (agresja pośrednia) odpowiada komponent psychopatycznej zuchwałości. Predyktorami agresji pośredniej okazały się natomiast bezdusznosc i rozhamowanie, co pozwala sądzić, że skłonność do pośrednich form agresji nie jest uwarunkowana jakąś inną konfiguracją cech psychopatycznych niż skłonność do agresji w ogóle. Nie znaleziono zatem potwierdzenia dla poglądu, że opisywane przez wymiar zuchwałości tzw. adaptacyjne cechy psychopatii (odporność na stres, wpływ społeczny, pozytywna autoprezentacja) predysponują do posługiwania się bardziej „wyrafinowanymi” formami agresji w relacjach interpersonalnych.

Uzyskane wyniki sugerują, że kluczową rolę odgrywają w tym wypadku obniżone hamowanie behawioralne i impulsywnosc (rozhamowanie) oraz deficyty w zakresie emocji prospołecznych i reaktywności emocjonalnej (bezdusznosc). Rozhamowanie i bezdusznosc były też związane zarówno z agresją pośrednią, jak i bezpośrednią, co dodatkowo uzasadnia, że to nasilenie tych właśnie cech psychopatii zwiększa ryzyko wystąpienia agresji jako takiej, niezależnie od formy, w jakiej się ona przejawia. Przewodzone wcześniej badania potwierdzają występowanie podobnej do zaobserwowanej u badanych adolescentów zależności także wśród dorosłych [4, 6, 41]. Wysokie rozhamowanie i bezdusznosc – jako cechy psychopatii – mogą być więc istotnymi wczesnymi, osobowościowymi czynnikami ryzyka przemocy.

Porównania międzygrupowe nie ujawniły znaczących różnic w zakresie agresji pośredniej wynikających z płci. Poza częstszym angażowaniem się przez nastoletnie dziewczęta w zachowania polegające na wywoływaniu poczucia winy u ofiar pozostałe wskaźniki agresji pośredniej były zbliżone w obydwu grupach. Uzyskany wynik koresponduje z obserwacjami innych autorów [42, 43], wskazującymi na podobne nasilenie pośrednich form agresji (takich jak plotkowanie czy wykluczanie społeczne) wśród chłopców i dziewcząt, co po części może być efektem zacierania się wzorów zachowań przypisanych do tradycyjnych, kształtowanych społecznie i kulturowo, ról płciowych.

W porównaniu z niekaraną młodzieżą ze szkół ponadpodstawowych nieletni z MOW charakteryzowali się większym nasileniem cech psychopatii i rozhamowania. W grupie tej zanotowano także wyższy poziom agresji bezpośredniej. Otrzymana charakterystyka wychowanków MOW jest spójna z danymi świadczącymi o tym, że młode osoby przebywające w instytucjach korekcyjnych tworzą specyficzną populację pod względem nasilenia osobowościowych czynników ryzyka przemocy kryminalnej [44]. O ile adolescentci niedostosowani społecznie przejawiali większą skłonność do stosowania agresji fizycznej, o tyle nie odbiegali oni od swoich rówieśników poziomem agresji pośredniej. Jedyna istotna różnica między obiema grupami dotyczyła skali IAS mierzącej wywoływanie poczucia winy. Uczniowie z grupy porównawczej (niewchodzący w konflikty z prawem) częściej używali agresji polegającej na manipulowaniu uczuciami innych. Większa powszechnosc tego typu niejawnych zachowań agresywnych wśród niekaranych adolescentów może wiązać się z tym, że skuteczne szkolenie innym przez wywoływanie poczucia winy lub szantaż emocjonalny wymaga posiadania odpowiednich zasobów w postaci umiejętności językowych i komunika-

cyjnych. Tymczasem wśród młodych osób naruszających normy prawne obserwuje się raczej deficyty w tym obszarze funkcjonowania [45, 46].

Wnioski

Przeprowadzone badania potwierdzają użyteczność triarchicznego modelu psychopatii w ocenie ryzyka wystąpienia agresywnych zachowań u młodzieży. Jednocześnie otrzymane dane wskazują na zróżnicowaną rolę zuchwałości, bezduszości i rozhamowania w predykcji zarówno agresji pośredniej, jak i bezpośredniej, przy czym z dyspozycją do stosowania przez młode osoby obydwu form agresji najsilniej spośród cech psychopatycznych wydaje się związana kombinacja wysokiego rozhamowania i bezduszości.

W badaniach dokonano analizy jedynie na poziomie relacji zachodzących między psychopatią w ujęciu triarchicznym a agresją w przyjętym podziale na agresję pośrednią i bezpośrednią. Nie uwzględniono natomiast możliwej szerszej sieci powiązań między tymi zmiennymi. W świetle tych ograniczeń warto byłoby w przyszłości sprawdzić, w jakim stopniu na powyższy związek wpływają inne zmienne pośredniczące, takie jak np. procesy przetwarzania informacji społecznych lub empatia. Przyszłe badania (szczególnie w wypadku młodzieży nieprzystosowanej społecznie) należałoby również rozszerzyć o dane i diagnozy kliniczne, pozwalające na wskazanie zaburzeń współwystępujących i diagnozę różnicową.

Badania zostały zrealizowane w ramach grantu MINIATURA 4 (nr rejestracyjny 2020/04/X/HS6/00291) finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki

Piśmiennictwo

1. Camp JP, Skeem JL, Barchard K, Lilienfeld SO, Poythress NG. *Psychopathic predators? Getting specific about the relation between psychopathy and violence*. J. Consult. Clin. Psychol. 2013; 81(3): 467–480.
2. Reidy DE, Kearns MC, DeGue S, Lilienfeld SO, Massetti G, Kiehl KA. *Why psychopathy matters: Implications for public health and violence prevention*. Aggress. Violent Behav. 2015; 24: 214–225.
3. Bergström H, Larmour SR, Farrington DP. *The usefulness of psychopathy in explaining and predicting violence: Discussing the utility of competing perspectives*. Aggress. Violent Behav. 2018; 42: 84–95.
4. Drislane LE, Patrick CJ, Arsal G. *Clarifying the content coverage of differing psychopathy inventories through reference to the triarchic psychopathy measure*. Psychol. Assess. 2014; 26(2): 350–362.
5. Kyranides MN, Fanti KA, Sikki M, Patrick CJ. *Triarchic dimensions of psychopathy in young adulthood: Associations with clinical and physiological measures after accounting for adolescent psychopathic traits*. Personal. Disord. 2017; 8(2): 140–149.
6. Fernández D, Zabala MC, Ros L, Martínez M, Martínez A, Latorre JM i wsp. *Testing the properties of the triarchic model of psychopathy in a community sample: Self-reported trait aggression and drug consumption associations*. Scand. J. Psychol. 2019; 60(4): 377–385.

7. Burke JD, Loeber R, Lahey BB. *Adolescent conduct disorder and interpersonal callousness as predictors of psychopathy in young adults*. J. Clin. Child Adolesc. Psychol. 2007; 36(3): 334–346.
8. Fanti KA. *Individual, social, and behavioral factors associated with co-occurring conduct problems and callous-unemotional traits*. J. Abnorm. Child Psychol. 2013; 41(5): 811–824.
9. López-Romero L, Cutrín O, Maneiro L, Salekin RT. *Proposed Specifiers for Conduct Disorder-Short Version (PSCD-SV): Psychometric properties, concurrent correlates and parenting predictors*. Child Psychiatry Hum. Dev. 2023; 54(5): 1258–1273.
10. Barry CT, Frick PJ, DeShazo TM, McCoy M, Ellis M, Loney BR. *The importance of callous-unemotional traits for extending the concept of psychopathy to children*. J. Abnorm. Psychol. 2000; 109(2): 335–340.
11. Loeber R, Burke J, Pardini DA. *Perspectives on oppositional defiant disorder, conduct disorder, and psychopathic features*. J. Child Psychol. Psychiatry 2009; 50(1–2): 133–142.
12. Andershed H, Salekin RT, Clark AP. *Psychopathy in children and adolescents : Assessment and critical questions regarding conceptualization*. W: Patrick CJ. red. *Handbook of psychopathy*, 2nd ed. New York: Guilford Publications; 2018. S. 479–508.
13. Cale J, Lussier P, McCuish E, Corrado R. *The prevalence of psychopathic personality disturbances among incarcerated youth: Comparing serious, chronic, violent and sex offenders*. J. Crim. Justice 2015; 43(4): 337–344.
14. Geel M, Toprak F, Goemans A, Zwaanswijk W, Vedder P. *Are youth psychopathic traits related to bullying? Meta-analyses on callous-unemotional traits, narcissism, and impulsivity*. Child Psychiatry Hum. Dev. 2017; 48(5): 768–777.
15. Orue I, Calvete E. *Psychopathic traits and moral disengagement interact to predict bullying and cyberbullying among adolescents*. J. Interpers. Violence 2019; 34(11): 2313–2332.
16. Wright MF, Harper BD, Wachs S. *The associations between cyberbullying and callous-unemotional traits among adolescents: The moderating effect of online disinhibition*. Pers. Individ. Differ. 2019; 140: 41–45.
17. Reijntjes A, Kamphuis JH, Thomaes S, Bushman BJ, Telch MJ. *Too calloused to care: An experimental examination of factors influencing youths' displaced aggression against their peers*. J. Exp. Psychol. Gen. 2013; 142(1): 28–33.
18. Munoz LC, Frick PJ. *The developmental and treatment implications of aggression and callous-unemotional traits*. Crim. Justice Behav. 2012; 39(6): 769–788.
19. Seals RW, Sharp C, Ha C, Michonski JD. *The relationship between the youth psychopathic traits inventory and psychopathology in a U.S. community sample of male youth*. J. Pers. Assess. 2012; 94(3): 232–243.
20. Blais J, Solodukhin E, Forth AE. *A meta-analysis exploring the relationship between psychopathy and instrumental versus reactive violence*. Crim. Justice Behav. 2014; 41(7): 797–821.
21. Pechorro P, Brown M, Scott M, Verona E, DeLisi M. *Comparing boys and girls in juvenile detention in Portugal: Differences in psychopathic traits, criminal behaviors, and one-year recidivism*. Psychol. Crime Law 2023; 29(2): 143–160.
22. Archer J, Coyne SM. *An integrated review of indirect, relational, and social aggression*. Pers. Soc. Psychol. Rev. 2005; 9(3): 212–230.
23. Penney SR, Moretti MM. *The relation of psychopathy to concurrent aggression and antisocial behavior in high-risk adolescent girls and boys*. Behav. Sci. Law 2007; 25(1): 21–41.
24. Marsee MA, Frick PJ. *Exploring the cognitive and emotional correlates to proactive and reactive aggression in a sample of detained girls*. J. Abnorm. Child Psychol. 2007; 35(6): 969–981.

25. Frick PJ, White SF. *Research review: The importance of callous-unemotional traits for developmental models of aggressive and antisocial behavior.* J. Child Psychol. Psychiatry 2008; 49(4): 359–375.
26. Marsee MA, Lau KSL, Lapré GE. *Parent and adolescent report of the forms and functions of aggression: Associations with delinquency, CU traits, and dysregulation.* Child Youth Care Forum 2014; 43(1): 27–39.
27. Centifanti LC, Fanti KA, Thomson ND, Demetriou V, Anastassiou-Hadjicharalambous X. *Types of relational aggression in girls are differentiated by callous-unemotional traits, peers and parental overcontrol.* Behav. Sci. (Basel) 2015; 5(4): 518–536.
28. Lau KSL, Marsee MA. *Exploring narcissism, psychopathy, and Machiavellianism in youth: Examination of associations with antisocial behavior and aggression.* J. Child Fam. Stud. 2013; 22(3): 355–367.
29. Bell RG, Crothers LM, Hughes TL, Kanyongo GY, Kolbert JB, Parys K. *Callous-unemotional traits, relational and social aggression, and interpersonal maturity in a sample of behaviorally disordered adolescents.* J. Appl. Sch. Psychol. 2018; 34(1): 65–85.
30. Patrick CJ, Fowles DC, Krueger RF. *Triarchic conceptualization of psychopathy: Developmental origins of disinhibition, boldness, and meanness.* Dev. Psychopathol. 2009; 21(3): 913–938.
31. Salekin RT. *Psychopathy in childhood: Why should we care about grandiose-manipulative and daring-impulsive traits?* Br. J. Psychiatry 2016; 209(3): 189–191.
32. Somma A, Borroni S, Drislane LE, Fossati A. *Assessing the triarchic model of psychopathy in adolescence: Reliability and validity of the Triarchic Psychopathy Measure (TriPM) in three samples of Italian community-dwelling adolescents.* Psychol. Assess. 2016; 28(4): e36–e48.
33. Pechorro P, Simões MR, Alberto I, Ray JV. *Triarchic model of psychopathy: A brief measure among detained female youths.* Deviant Behav. 2018; 39(11): 1497–1506.
34. Ustinavičiūtė L, Laurinavičius A, Klimukienė V, Laurinaitytė I, Baltrūnas M. *Examining the convergent validity of the triarchic psychopathy measure using a sample of incarcerated and on probation Lithuanian juveniles.* Behav. Sci. (Basel) 2019; 9(12): 156.
35. Laurinavičius A, Sellbom M, Klimukienė V, Wygant DB, Laurinaitytė I, Ustinavičiūtė L i wsp. *Examination of triarchic psychopathy measure in a sample of Lithuanian juvenile offenders.* Psychol. Assess. 2020; 32(4): 407–413.
36. Pilch I, Sanecka E, Hyla M, Atlas K. *Polska adaptacja skali TriPM do badania psychopatii w ujęciu triarchicznym.* Psychologia Społeczna 2015; 4(35): 435–454.
37. Forrest S, Eatough V, Shevlin M. *Measuring adult indirect aggression: The Development and psychometric assessment of the indirect aggression scales.* Aggress. Behav. 2005; 31(1): 84–97.
38. Buss AH, Perry M. *The Aggression Questionnaire.* J. Pers. Soc. Psychol. 1992; 63(3): 452–459.
39. Aranowska E, Rytel J, Szymańska A. *Kwestionariusz Agresji Bussa-Perry'ego: Trafność, rzetelność i normy.* Warszawa: Instytut Amity; 2015.
40. Burton LA, Hafetz J, Henninger D. *Gender differences in relational and physical aggression.* Soc. Behav. Pers. 2007; 35(1): 41–50.
41. Gray NS, Blumenthal S, Shuker R, Wood H, Fonagy P, Snowden RJ. *The Triarchic Model of Psychopathy and Antisocial Behavior: Results from an offender population with personality disorder.* J. Interpers. Violence 2021; 36(17–18): NP9130–NP9152.
42. Swearer SM. *Relational aggression: Not just a female issue.* J. School Psychol. 2008; 46(6): 611–616.
43. Card NA, Stucky BD, Sawalani GM, Little TD. *Direct and indirect aggression during childhood and adolescence: A meta-analytic review of gender differences, intercorrelations, and relations to maladjustment.* Child Dev. 2008; 79(5): 1185–1229.

44. Pyle N, Flower A, Fall AM, Williams J. *Individual-level risk factors of incarcerated youth*. Remedial Spec. Educ. 2016; 37(3): 172–186.
45. Bryan K, Freer J, Furlong C. *Language and communication difficulties in juvenile offenders*. Int. J. Lang. Commun. Disord. 2007; 42(5): 505–520.
46. Snow PC, Powell MB. *Oral language competence, social skills and high-risk boys: What are juvenile offenders trying to tell us?* Child Soc. 2008; 22(1): 16–28.

Adres: Krzysztof Nowakowski
Katedra Psychologii Sądowej i Psychokryminologii
Instytut Psychologii
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
e-mail: krzysztof.nowakowski@ignatianum.edu.pl

Otrzymano: 10.06.2022

Zrecenzowano: 19.07.2022

Otrzymano po poprawie: 3.12.2022

Przyjęto do druku: 3.01.2023